

Asia: VN/34680/2022

Lausuntopyyntö Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista

Lausunnonantajan lausunto

1. Kommentit alatyöryhmän 1. Rikollisuus ja rikosasioiden käsittely sekä rangaistukset ja niiden täytäntöönpano ehdotuksista

JHL ry toteaa, että esitutinnan kehittäminen ja sen syyttävetoisuus on selvitettävän arvoinen asia etenkin laajoissa ja vaikeatutkinnaississa rikoksissa. Lisäksi rikoksiin, joissa on hyvin suuri asianomistajajoukko, on kehitettävä tarkoituksenmukaisempi tapa järjestää asianomistajien edustaminen kuin nykyisin vallitseva oikeustila.

Sakkomenettely on erittäin perusteltua uudistaa kokonaan. Se on nykyisellään hyvin sekava ja monimutkainen sekä eri viranomaistahoja työllistävä. Tämä koskee myös sakonmuuntoprosessia, joka nykyisellään ei ole kovinkaan toimiva ja vie erityisesti tuomioistuinharjoittelussa olevien kärjänotaarien työaika. Se myös vie sihteerien sekä muun avustavan henkilökunnan aikaa runsaasti nyky muodossaan.

JHL ry katsoo, että rikosasioissa eri asianosaisten poissaolot prosessin eri vaiheissa aiheuttavat resurssien hukkakäyttöä tuomioistuimissa sekä ”tyhjäkäyntiä”, kun istuntoa ei voidakaan järjestää poissaolon takia. Tämä luonnollisesti vaikuttaa käsittelyn kestoon sekä ruuhkiin tuomioistuimissa myös muissa asioissa. Kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentaminen on kannatettava ehdotus samoin kuin poissaolokäsittelyjen lisääminen asianosaisten oikeusturva huomioon ottaen. Virtuaalikärjäoikeus on tulevaisuuteen katsova ehdotus, jota on perusteltua jatkoselvittää. Kaikissa rikosasioissa ei tuomioistuimen alueellisella toimivallalla ole suurtakaan merkitystä.

JHL ry katsoo, että kirjallisten perustelujen laatiminen lainvoimaiseksi jääneissä julistetuissa tuomioissa vähentäisi tuomioistuimen työtä ja vapauttaisi resursseja tarkoituksenmukaisempaan käyttöön. Perustelujen kirjoittaminen ns. arkistoa varten ei ole tehokasta eikä palvele kenenkään tarpeita.

Muutoksenhaun määräaikojen lyhentämistä JHL ry vastustaa. Nykyiset määräajat ovat jo riittävän lyhyitä, eikä lyhentämisellä saavutettaisi hyötyjä. Jatkokäsittelylupamenettelyn soveltamisalan laajentamiseen rikosasioissa JHL ry suhtautuu pidättyväisesti. Kovin vahvaan preklusioon hovioikeusvaiheessa JHL ry suhtautuu myös pidättyväisesti asianosaisten oikeusturvan turvaamiseksi.

2. Kommentit alatyöryhmän 2. Siviiliasioiden käsittely, sovittelu ja vaihtoehtoiset riidanratkaisukeinot ehdotuksista

JHL ry katsoo, että oikeudenkäyntien keston lyhentäminen sekä oikeudenkäyntikulujen alentaminen ovat tärkeimpiä kehityskohteita oikeudenkäynneissä. Tiettyjen juttutyyppeiden siirtäminen tuomioistuimista muille viranomaisille toki vähentää työmäärää tuomioistuimissa, mutta samalla pitää varmistaa muiden viranomaisten riittävät resurssit asioiden käsittelyä varten. Kansalaisen näkökulmasta ei liene merkitystä sillä, mikä viranomainen myöntää esimerkiksi avioeron tai kuolettaa kadonneen asiakirjan.

JHL ry suhtautuu jatkokäsittelylupajärjestelmän arviointiin myönteisesti. Tärkeää on seurata todistelun videotallennusuudistusta sekä varmistaa se, että korkein oikeus saa riittävästi juttuja käsiteltäväkseen ennakkopäätöksiä varten. Suuri osa valituslupahakemuksista koskee sitä, ettei hovioikeus ole myöntänyt jatkokäsittelylupaa, mikä ei ole oikeusjärjestelmän kannalta toivottavaa.

Velkajärjestelymenettely on nykyisin hyvin kuormittava monessa viranomaisessa ja prosessi vie oman aikansa. Hakemusten määrä myös kasvaa, kun taloudessa menee heikommin ja tämä näkyy luonnollisesti käsittelevien viranomaisten ruuhkautumisessa. Järjestelyn keventäminen on siten kannatettavaa. JHL ry katsoo, että selvissä tapauksissa talous- ja velkaneuvonta voisi tehdä päätöksen asiassa. Riitaiset tapaukset ohjautuisivat tuomioistuimiin. Velkajärjestelyn saamisesta ei kuitenkaan saa muodostua automaatiota, vaan siihen pitää edelleen sisältyä harkintaa.

JHL ry katsoo, että siviiliasioiden prosessinjohtamisen tehostaminen on toivottavaa. Tässä on otettava huomioon, että nykyisinkin tuomioistuimella on hyvin mahdollisuuksia johtaa prosessia ja ohjata oikeudenkäyntiä tehokkaasti. Tämä puolestaan riippuu asiaa käsittelevästä tuomarista, miten hän haluaa tai osaa prosessia johtaa. Tuomioistuinsovittelu on myös tehokas tiettyjen riitojen ratkaisemiseen, mutta kaikkiin sekään ei sovi, kuten periaatteellisiin riitoihin tai puhtaasti oikeuskysymyksiin perustuvaan riitaan. JHL ry katsoo, että työtuomioistuimeen sovittelu ei sovellu kovinkaan hyvin, koska työtuomioistuinvaihetta on poikkeuksetta edeltänyt sopijaosapuolten neuvottelut, jotka voivat olla moniportaiset ja pitkäkestoiset.

JHL ry toteaa pienriitamenettelyn kehittämisen olevan edelleen tarkoituksenmukaista. Samoin ryhmäkanne tulee saada laajempaan käyttöön etenkin kuluttajariidoissa, mutta se sopisi tiettyihin työoikeudellisiin juttuihin, joissa saattaa olla laaja kantajajoukko (työntekijät) ja vastaajana yksi iso työnantaja.

Alueellisen toimivallan pohtiminen on kiinnostava ehdotus. Tietyt käräjäoikeudet ja hovioikeudet ovat hyvin ruuhkaisia ja esimerkiksi juttujen tasainen jakaminen helpottaisi työtaakkaa. Kansalaiset ovat myös eriarvoisessa asemassa oikeuspaikan suhteen, koska oikeuspaikkasääntely on usein pakottavaa ja perustuu pitkälti jommankumman osapuolen asuinpaikkaan. Tällöin asuinpaikka määrittelee oikeuspaikan ja samanlaisen jutun käsittelyn kestossa saattaa olla vuosienkin ero pahimmillaan eri tuomioireissä muutoksenhakuineen.

JHL ry korostaa, että oikeudenkäyntien kalleus on riski oikeusvaltiolle ja kansalaisten oikeusturvalle. Käytännössä vain vähävaraiset oikeusavulla ja hyvin varakkaat omalla rahalla voivat käydä oikeutta ja esimerkiksi keskiluokka jää pitkälti oikeusavun ulkopuolelle. Oikeusturvavakuutukset eivät juuri kata kustannuksia ja niissä on usein rajattu ulkopuolelle tietynkaltaiset riidat. On erittäin tärkeää kehittää oikeudenkäymiskaaren 21 luvun säännöksiä oikeudenkäyntikuluista ja pyrkiä alentamaan oikeudenkäyntien kalleutta. Pääsy tuomioistuimeen pitää olla kaikkien oikeus eikä harvojen etuoikeus.

Laajoissa riita-asioissa asiamiehillä ja avustajilla tulisi olla osaamista juuri kyseisestä oikeudenalasta, mutta pakottavaan lainsäädäntöön sen osalta JHL ry suhtautuu kriittisesti. Asiamiehen ja avustajan henkilökohtaisen kuluriskin kasvattaminen ammattitaidottomasta prosessaamisesta on yksi vaihtoehto, mikä sinänsä on mahdollista tälläkin hetkellä.

JHL ry toteaa kokoavasti, että tuomioistuinten painopiste pitää olla sellaisessa ratkaisutoiminnassa, joka edellyttää oikeudellista harkintaa eikä tuomioistuinten pidä toimia rutiininomaisena ”leimasimena”.

3. Kommentit alatyöryhmän 3. Hallinto-oikeudelliset asiat ja erityistuomioistuinasiat ehdotuksista

JHL ry toteaa yleisesti, että mikäli joitain asiaryhmiä on tarkoitus siirtää muille viranomaistahoille käsiteltäväksi ja ratkaistavaksi kuten mainittuna esimerkkinä tahdonvastainen huostaanotto, viranomaisten riittävästä resursseista on välttämätöntä huolehtia.

JHL ry katsoo, että alueellista toimivaltaa on perusteltua pohtia myös hallinto-oikeudellisissa asioissa kuten yleisten tuomioistuintenkin puolella on tarkoitus tehdä. Juttujen tasainen jakaminen lyhentäisi käsittelyaikoja. Kokoonpanosääntelyn uudistaminen on tarpeellista hallinto-oikeuksissa.

Sähköpostista luopumisesta vireillepanotapana on JHL ry:n näkemyksen mukaan syytä suhtautua kriittisesti, jollei tilalle saada helppokäyttöistä sähköistä tapaa panna valitus vireille. Muutoin sähköpostin poistaminen saattaisi nostaa kynnystä valittaa liian korkealle ottaen huomioon, että hallinto-oikeudessa käsitellään yksilöille hyvinkin merkittäviä sosiaali- ja terveydenhuollon asioita.

Vaikuttava tapa olisi muun ohella prosessinjohton tehostaminen. Sähköisen asiointikanavan kehittäminen toimivammaksi on tärkeää.

Tietojärjestelmien saaminen käyttäjäystävälliseksi ja työtä tukevaksi parantavat jo perustavanlaatuisesti oikeusturvaa.

Työtuomioistuimesta JHL ry toteaa, että työtuomioistuimen rooli on tärkeä työmarkkinakentällä sekä yhteiskunnassa. Työtuomioistuimessa työmarkkinaosapuolten mukana oleminen kokoonpanossa on järjestelmän hyväksyttävyyden kannalta keskeistä. Kokoonpanomuutoksiin ei ole ilmennyt tarvetta.

JHL ry toteaa, että epäselvyyksien läpikäyminen työoikeudellisista toimivaltakysymyksistä on kannatettava ehdotus.

JHL ry katsoo, että kaikki työehtosopimusten tuntemusta ja työrauhaa koskevat asiat pitäisi käsitellä työtuomioistuimessa oikeuskäytännön yhtenäisyyden takaamiseksi. Näin on myös siinä tilanteessa, jossa työrauhakysymyksiä jatkossa uuden työrauhalainsäädännön perusteella tulee käsiteltäväksi yleisissä alioikeuksissa.

Työtuomioistuimen henkilöresurssit tulee turvata. Jutut ovat monimutkaisia ja niillä on ennakkopäätösarvoa sekä niitä ratkaistaan vuositasolla useita kymmeniä.

Vakuutusosoikeudesta JHL ry toteaa, että osa sosiaaliturva-asioista ohjautuu hallinto-oikeuteen ja osa vakuutusosoikeuteen, mitä ei ole pidettävä tarkoituksenmukaisimpana ratkaisuna. Tuomioistuinmaksulain selkeyttäminen vakuutusosoikeuden kannalta on kannatettava ehdotus. JHL ry toteaa, että työtapaturma- ja ammattitautilain mukaisessa muutoksenhaussa tapahtuva prosessilajin vaihto hallinto-oikeudellisesta prosessista siviiliprosessin oikeudenkäymiskaareen ei ole kovin onnistunut, koska se lisää muun muassa oikeudenkäyntikuluriskiä huomattavasti. Pohdittavaksi voisi tulla, että muutoksenhaku tapahtuu edelleen korkeimpaan oikeuteen valitusluvalla, mutta prosessilaji pysyy hallinto-oikeudellisessa eikä vaihdu siviiliprosessin eli yleisen tuomioistuinlinjan oikeudenkäymiskaareksi.

4. Kommentit alatyöryhmän 4. Oikeudellinen neuvonta ja avustaminen ehdotuksista

JHL ry katsoo, että oikeudellisten avustajien riippumattomuuden vahvistaminen on kannatettavaa.

Oikeusavun, talous- ja velkaneuvonnan sekä edunvalvonnan tulisi olla kaikkien tarvitsevien saatavilla ympäri maan. JHL ry toteaa, että kaikki apua tarvitsevat eivät jatkossakaan kykene sähköiseen asiointiin ja tämä on syytä ottaa huomioon jatkovalmistelussa.

JHL ry näkee riskejä valtakunnallisissa työjonoissa. Näissä on vaarana työn pirstaloituminen ja useamman työntekijän työajan käyttäminen saman asiakkaan asiaan.

Oikeusavun tulorajojen ja oikeusapupalkkioiden ajantasaistaminen on tärkeää, jotta oikeudellista apua on tarjolla sitä tarvitseville myös yksityisten avustajien toteuttamana.

JHL ry toteaa, että henkilöstön voimavarojen turvaaminen on kriittistä, jotta viranomaiset pystyvät suoriutumaan tehtävistään. Työkuorman tasaaminen on yksi keino henkilöstön hyvinvoinnin lisäämiseksi.

JHL ry toteaa, että työntekijöillä on oikeus kunnolliseen perehdyttämiseen ja on positiivista, että tähän on ehdotuksissa kiinnitetty huomiota. Lisäksi oikeuslaitoksen yhteinen harjoitteluohjelma saattaa houkutella jäämään oikeuslaitoksen palvelukseen. Vaihtuvuus on kuormittavaa muille työntekijöille. Vaihtuvuuteen vaikuttaa se, ettei alan palkkaus ole kilpailukykyinen vastuuseen nähden. Henkilöstön vaihtuvuus oli pienempää ja urat pidempiä muun muassa talous- ja velkaneuvonnassa ennen sen siirtymistä valtion järjestettäväksi.

Osa ehdotuksista on sellaisia, jotka edellyttävät laajaa yhteistyötä viranomaisten välillä, kuten sosiaaliviranomaisten suuntaan. Ihmisillä on ongelmia, jotka eivät ratkea pelkästään oikeudellisella avulla. JHL ry pitää hyvin myönteisenä, mikäli kouluissa ja yhteiskunnassa laajemmin aletaan panostaa enemmän yhteiskuntataitojen opettamiseen sekä antamalla keinoja oman taloutensa hallintaan ja ylivelkaantumisen estämiseen. Näillä on heijastusvaikutusta kaikilla yhteiskunnan alueilla. JHL ry toteaa, että yhteistyön parantaminen ja tietojen vaihto viranomaisten välillä on kannatettavaa.

Digitaalisen lähetejärjestelmän toteuttamisesta ulosottovelallisten ohjaamiseksi talous- ja velkaneuvonnan asiakkaiksi JHL ry toteaa, että se vaatii perusteellista selvitystyötä. Ulosottolaitoksen ja talous- ja velkaneuvonnan resurssit nykyisellä tasolla eivät välttämättä riitä tämän toteuttamiseen. Tämän toteuttaminen myös edellyttää kouluttamista Ulosottolaitoksella siitä, milloin on oikea-aikaista lähettää velallinen talous- ja velkaneuvontaan. Ulosotossa täytyy olla tieto ja ymmärrys myös velallisen perheen kokonaistilanteesta, eikä pelkästään velallisen tilanteesta, koska perheen tilanne vaikuttaa esimerkiksi velkajärjestelyihin. JHL ry toteaa lisäksi, että sellaiselle velalliselle, jolle ajoitus talous- ja velkaneuvontaan ohjaamiselle ei ole ideaalinen, perustellaan ajoituksen tärkeys sekä luodaan velalliselle polku, jotta se olisi myöhemmin mahdollista.

JHL ry korostaa, että asiakasmäärien kasvaminen johtaa herkästi työn laadun heikkenemiseen, koska aikaa laadukkaan työn tekemiselle ei enää ole ja työn kuormittavuus kasvaa. Siksi resurssien turvaaminen on jo oikeusturvan kannalta olennaista.

JHL ry katsoo, että epäselväksi on jäänyt ”heittoviran” ja poolien määrittely sekä niiden käyttäminen. Tässä tulee ottaa huomioon myös virkamiesoikeudelliset periaatteet sekä virkamieslainsäädäntö.

5. Kommentit alatyöryhmän 5. Täytäntöönpano ja Ulosottolaitoksen toiminta ehdotuksista

JHL ry toteaa, että henkilöstöön liittyvissä kehittämistoimissa tulee ottaa työntekijät mukaan jo suunnittelun alkuvaiheessa.

Ulosottoselvityksistä JHL ry toteaa, että ne tulee tehdä velallisen tilanteeseen soveltuvalla tavalla. Lisäksi ulosottomiehellä tulee säilyä päätösvalta ulosottoselvityksen tarpeellisuudesta.

Vastaavan ulosottomiehen järjestelmän muuttamiseen JHL ry suhtautuu erittäin kriittisesti. Järjestelmässä on hyvät puolensa, ja se on tehokasta, että sama ihminen hoitaa saman velallisen asian kerralla kuntoon. Näin saman velallisen useampaan eri asiaan ei käytetä monen henkilön työaikaa. Tämä on myös velallisen etu. Järjestelmässä voidaan hyödyntää tiimiytymistä. Yhteisessä työjonossa on riski työn pirstaloitumiseen ja saman velallisen asioilla on useita käsittelijöitä Ulosottolaitoksella, mikä ei ole velallisen etu, koska kuva velallisen kokonaistilanteesta hajautuu.

Lisäksi JHL ry katsoo, että Ulosottolaitoksella tulee olla ajanmukaiset keinot toimia nykyaikaisessa ympäristössä kuten virtuaalivaluuttojen parissa. Palvelukanavissa tulee ottaa huomioon asiakkaiden tarpeet. Kaikki ulosoton asiakkaat eivät ole kykeneviä sähköiseen asiointiin ja tämä tulee ottaa huomioon toimipaikkaverkossa.

Summaaristen asioiden mahdollinen siirto Ulosottolaitokselle edellyttää tarkkaa harkintaa ja selvitystä. Pohdittavana on muun muassa, missä menee raja toimivallasta eli kuuluuko ainoastaan velallisen nimenomaisesti myöntämät velkomusasiat Ulosottolaitokselle vai jollain tavalla laajemmin. JHL ry suhtautuu pidättyväisesti kovin laajaan toimivaltaan.

Ennakoivasta talousneuvonnasta JHL ry tuo esille, että olisi perusteltua miettiä sen tarkoituksenmukainen järjestämistapa eli voisiko yksi virasto järjestää sen kokonaisuudessaan, mikä vähentäisi päällekkäisiä toimintoja.

JHL ry pitää tärkeänä, että resurssit turvataan, mikäli tehtäväsiirtoja tehdään viranomaisten välillä. Mahdollisissa tehtävien siirrossa tulee harkita käytännön asiat tarkasti eli miten henkilöstö siirtyy toiselta viranomaiselta ja ketkä sieltä siirtyvät.

6. Kommentit alatyöryhmän 6. Hallinto-, henkilöstö- ja koulutusasiat ehdotuksista

JHL ry korostaa, että henkilöstöön liittyvissä kehittämis- ja muutostoimissa tulee ottaa työntekijät mukaan jo suunnittelun alkuvaiheessa. Lisäksi JHL ry tuo esiin virkaehtosopimusasioissa sopijaosapuolten tärkeän roolin henkilöstön aseman kehittämisessä.

JHL ry suhtautuu myönteisesti selvityksen tekemiseen oikeuslaitoksen henkilöstön kelpoisuusvaatimusten ja tehtävään edellytettävien muiden vaatimusten sekä nimitysmenettelyiden tarkistustarpeista. JHL ry korostaa, että jatkossakin oikeuslaitoksen palvelukseen pitää olla mahdollista hakeutua erilaisista taustoista ja koulutusasteesta riippumatta.

Uranäkymiin oikeuslaitoksessa tulee kiinnittää huomiota. Mainittu oikeuslaitosharjoittelu sekä vaihto-ohjelma ovat kiinnostavia ideoita. Tuomioistuinharjoittelun kehittämistä tulee jatkaa. JHL ry nostaa vankiloiden työntekijöiden vaikean tilanteen esille, koska vankiloilla on vaikea ja jopa krooninen henkilöstöpula, mikä on myös korkea työturvallisuusriski.

JHL ry pitää tärkeänä ja kannatettavana, että palvelussuhteen ehtoja, palkkausta ja palkitsemista pitää kehittää suunnitelmallisesti ja kilpailukykyisesti. Virkaehtosopimusten sopijapuolilla on tässä merkittävin rooli. Hallinnonalan yhteistyön tiivistäminen palvelussuhdeasioissa ja parhaiden käytäntöjen löytäminen on kaikkien etu. Monimuotoisuuden lisääminen on olennaista sekä kielellisten oikeuksien turvaaminen.

JHL ry toteaa, että erilaisissa kokeiluissa ja muissa projekteissa tulee ottaa huomioon henkilöstö ja ottaa heidät mukaan suunnitteluun ja toteutukseen. JHL ry kokee tärkeänä, ettei henkilöstö rasitu liikaa, mikäli työpaikoilla on kokeiluja ja uudistuksia suurehko määrä kerralla. Asiassa on löydettävä tasapaino pysyvyyden ja kokeilujen välillä.

Oikeuslaitoksen rahoitus on saatava vakaalle ja pysyväälle pohjalle, mikä helpottaisi henkilöstösuunnittelua ja loisi turvaa ja pysyvyyttä työntekijöille. Määräaikaisen henkilöstön suuri määrä ja vaihtuvuus on ongelma, johon on syytä puuttua, miltä osin ehdotukset ovat kannatettavia.

JHL ry katsoo, että erilaiset työntekijäpoolit ja vastaavan kaltaiset resurssijärjestelmät tulee perustua työntekijöiden vapaaehtoisuuteen.

Toimipaikkaselvityksissä tulee ottaa huomioon kansalaisten oikeus saada palvelua myös fyysisessä toimipaikassa, sillä kaikki eivät kykene jatkossakaan asioimaan sähköisissä kanavissa.

Oikeuslaitoksen yhteinen tekoälystrategia on kannatettava ehdotus.

JHL ry toteaa, että esihenkilöille tulee antaa mahdollisuus esihenkilötyön tekemiseen. Hyvä johtaminen parantaa työhyvinvointia. Tältä osin ehdotukset ovat kannatettavia. Pohdittavaksi tulisi myös se, täytyykö esihenkilön olla substanssiosaaja vai tulisiko hänen olla vain esihenkilö, joka on erikoistunut pelkästään esihenkilötyöhön.

JHL ry toteaa, että henkilöstöön kohdistuva työn kuormittavuus, erityisesti työn määrä, on koko oikeuslaitoksen hallinnonalalla ongelmana. Tähän on kiitettävästi kiinnitetty huomiota ehdotuksissa.

7. Muita huomioita Oikeuslaitostyöryhmän alustavista toimenpide-ehdotuksista

Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry kiittää mahdollisuudesta lausua asiasta. JHL ry toteaa yleisesti toimenpide-ehdotuksista, että osa ehdotuksista on hyvinkin edistyksellisiä sekä ennakkoluulottomia ja tulevaisuuden mahdollisuuksia pohtivia. Moni ehdotus on tärkeää saada jatkoselvittelyyn. JHL ry ottaa lausunnossaan alatyöryhmittäin kantaa ehdotuksiin kuitenkin lausumatta erikseen jokaisesta ehdotuksesta.

Pursiainen Jani
Julkisten ja hyvinvointialojen liitto JHL ry